

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

2. Literatura v době husitské a pohusitské

Dobové pozadí

Husitské hnutí spadá do období vlády nástupce Karla IV., tj. do vlády Václava IV. (1378-1419). Tento panovník, na rozdíl od svého otce, nejevil zájem o panovnické povinnosti, zábavu nacházel v lovu, magii a alkoholu. Proto v porovnání s úspěchy jeho otce vyplývá pro Václava IV. záporné hodnocení jeho královské dráhy. Musíme však přiznat, že doba, ve které vládl, byla pro králování zvláště nepříznivá. Roku 1380 totiž zasáhla české království nebývale silná epidemie moru. Středověký člověk spatřoval v morové ráně projev božího hněvu, trest za porušení závazných pravidel křesťanského života. Za viníka tak byla označena bohatá církev, která se zpronevěřila svému hlavnímu poslání: přestala pečovat o spásu věřících, začala si libovat v přepychu a rozmařilosti.

Církev se stala nejbohatším feudálem (vlastnila 2/3 veškeré feudální půdy). Bohatství církve vyvolávalo závist šlechty a měšťanů a nespokojenost chudého lidu. Proto se začínají ozývat hlasy pro reformu (nápravu) církve. Už za vlády Karla IV. se objevili kazatelé, kterým říkáme Husovi předchůdci. S Husem je spojuje především snaha odhalovat a veřejně kárat nepravosti ve společnosti, zejména pak v církvi. Patří sem např. Matěj z Janova, Konrád Waldhauser, Jan Milíč z Kroměříže a Tomáš Štítný ze Štítného.

Tomáš Štítný ze Štítného

byl nejvýznamnější z těchto reformátorů. Jeho význam spočívá v tom, že zpřístupnil lidu typ literatury, který se do té doby psal výhradně latinsky (literatura filozofická a náboženská). Hlavním cílem spisů Štítného bylo srozumitelným způsobem poučovat o základních zásadách křesťanského života tak, aby i prostí lidé a děti mohli žít podle Písma. Jeho

Knížky šestery o obecných věcech křesťanských

podávají praktické rady k životu, kritizují společenské poměry, ale nevyzývají k odstranění feudálního řádu. Štítný se totiž domníval, že daný řád je neměnný a spravedlivý, neboť je dán od Boha. Šlo mu jen o návrat k neporušenému řádu, o zharmonizování feudální společnosti. Proto ho nelze považovat za reformátora v tom pravém slova smyslu.

Jan Hus

se stal osobností doslova světového formátu. Ani on neměl v úmyslu rušit stávající řád. Cesta násilí, tedy cesta „revolučních“ proměn mu byla cizí. Nedělejme proto z Husa revolucionáře. Dost možná, že by nesouhlasil ani se samotným hnutím, které se po jeho smrti u nás rozhořelo a které nese jeho jméno (husitské hnutí).

Jan Hus se narodil v Husinci u Prachatic, vystudoval pražskou univerzitu, kde také začal přednášet. Okolo roku 1400 byl vysvěcen na kněze. Stal se dokonce rektorem univerzity a měl zásluhu na vydání *Kutnohorského dekretu*, kterým se na univerzitě upravil poměr hlasů ve prospěch Čechů 3:1; dříve měly převahu hlasy Němců.

Roku 1402 se stal českým kazatelem v nově postavené Betlémské kapli na Starém Městě v Praze. Přesně v této budově začal své reformátorské dílo. Vycházel z učení oxfordského profesora teologie Jana Viklefa (John Wycliff), který nekompromisně volal po návratu církve k prvotní chudobě a dokazoval, že církev se odchýlila od učení a života prvotních křesťanů.

Hus během svých kázání kritizoval nešvary společnosti, a to bez ohledu na postavení. Jeho radikální názory popuzovaly čím dál více církevní hierarchii, neboť betlémská kázání přitahovala neustále větší okruh posluchačů a Husova kacířská slova o nápravě církve nacházela velkou odezvu.

Pro kritiku svatokupectví (= kupčení s církevními úkony a úřady) a prodávání odpuštěk (za peníze bylo možné koupit kus popsaného papíru, kterým se kupující vykupoval ze svých hříchů) byla nad Husem vyřčena klatba a nad Prahou byl vyhlášen interdikt (= zákaz církevních obřadů, je-li na území města kacíř uvržen do klatby). Proto Hus opustil Prahu a kázal na venkově (Kozí Hrádek).

Když byl vyzván, aby odvolal své učení, odmítnul a 6.7.1415 byl jako kacíř upálen v Kostnici. Hus se do Kostnice vydal proto, aby účastníky koncilu (= církevní sněm) přesvědčil o správnosti svých názorů na církev a její nápravu. Všechny výsledky se však odehrávaly dle jednoho naprogramovaného scénáře: Husovi nebyla dána jediná šance, aby mohl koncil zasvětit do zásad svého učení, nebyla mu dána

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

možnost diskutovat. Měl se pouze přiznat k bludům a ty pak pokorně odvolat. Odmítl. Nemohl, zradil by nejen sebe, ale i ty, které svým učením ovlivnil.

O rok později (30.5.1416) byl v Kostnici upálen i **Jeronym Pražský**, Husův žák. Na jaře 1415 se vydal za Husem do Kostnice, aby ho hájil. Byl však zajat a upálen.

Pro Husovo dílo je typické, že některé texty psal zprvu latinsky, teprve poté byly napsány i v češtině.

Výklad Viery, Desatera a Páteře

je česky napsaný výklad tří hlavních modliteb (1. Věřím v Boha, 2. Desatero přikázání Boží, 3. Otčenáš = Páteř). Tento Husův text nebyl žádným učeným spisem určeným úzkému okruhu čtenářů, nýbrž populárním vysvětlením modliteb pro morální výchovu co nejširšího okruhu věřících.

Knížky o svatokupectví

jsou nejbojovnějším Husovým dílem. Jsou v něm kritizovány prodejnost církve, podvodné „čachry“ s duchovními úřady a zneužívání prodeje odpustků.

De ecclesia (čti [de eklézija]) = O církvi

je latinský spis, ve kterém Hus vyslovuje názor, že papež, který žije v hříchu, není hlavou církve – tou je sám Kristus. Hus tak dal najevo, že křesťan není povinen poslouchat papeže, jestliže jeho nařízení jsou v rozporu s biblí. Právě tento spis se stal hlavním zdrojem argumentů pro žalobu při kostnickém koncilu.

Postila

(= sbírka kázání) je dílo psané ve vyhnanství na Kozím Hrádku. V Postile jsou prostému čtenáři přístupné a srozumitelně vykládány jednotlivé odstavce bible. Spis je opět zaměřen proti kněžstvu, poslouchat je třeba jenom Krista.

Listy

jsou dopisy, které zejména z vězení v Kostnici píše Hus svým přátelům, univerzitě, betlémským posluchačům i celému národu. Mnohé z nich kolovaly mezi lidmi v opisech a staly se obrazem bolestného konce člověka odsouzeného na smrt.

O českém pravopise

je spis, jehož autorství se připisuje Husovi, ale někteří jazykovědci tvrdí, že spis pochází až z druhé poloviny 15. století. Důležitější než autorství je samotná úprava pravopisu. Protože latina neměla měkké souhlásky a dlouhé samohlásky, vypomáhala si staročeština tzv. spřežením dvou písmen (např. č = cz, ř = rz, á = aa). Tyto spřežky byly v 15. století výše zmíněným dílem nahrazeny tzv. nabodeníčky, tedy diakritickými znaménky, které se postupem času proměnily v čárku a v háček. Hovoříme tedy o tom, že pravopis spřežkový byl vystřídán pravopisem diakritickým.

Husova smrt vyvolala v Čechách nepokoje, které přerostly v husitské války. Vlastní doba husitská je z dějepisného hlediska vymezena lety 1419-1436, ale z hlediska literárního se jedná o dobu daleko širší. Periodizace husitské literatury:

1. Husovi předchůdci
2. Jan Hus a literatura husitská
3. Doznívání husitství a dílo Petra Chelčického

Z žánrů se v době husitské nejvíce rozvíjely písně, kázání, postily (= kázání, které následovalo po přečtení výňatku z bible. Symbolický text evangelií bylo třeba dokumentovat na běžných příkladech z denního života), traktáty (= učené pojednání na náboženské, později filozofické téma) a kroniky. Drama, legendu a rytířský epos jako neaktuální útvary husitství nepěstovalo. Prvořadou funkcí literatury bylo poučovat, vychovávat, estetický účín (tzn. pobavit) byl druhořadý.

K nejvýznamnějším husitským památkám patří:

Jistebnický kancionál

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

zpěvník, legendární soubor duchovních písní, jenž je důkazem toho, že se lidový zpěv stal neoddělitelnou součástí husitské bohoslužby. Kromě písní liturgických (tj. zpívaných při mši) zpěvník obsahuje i písně příležitostné a bojové. Nejslavnější jsou písně

Povstaň, povstaň, veliké město pražské

a zvláště

Ktož jsú boží bojovníci,

jejíž význam byl obrovský: posilovala odhodlání vojáků a víru ve vlastní sílu a neporazitelnost. Dokladem je bitva u Domažlic, kde husité údajně zvítězili tak, že křižáci se ulekli z dálky přibližujícího se zpěvu husitů. Další významné husitské bitvy se odehrály na Vítkově, u Sudoměře, u Malešova. Proslulá bitva u Lipan (1434) skončila porážkou husitů.

Centrem husitů bylo město Tábor, kde byla v život uvedena myšlenka, že všichni lidé jsou si rovni (majetek shromažďovali ve společných kádích), a kde se také zformovalo husitské vojsko, v jehož čele stál nejvýznamnější husitský vojevůdce Jan Žižka.

Jan Žižka

Žižkův vojenský řád

Žižku posléze vystřídal vojevůdce Prokop Holý.

O snahách rozšířit husitské myšlenky za hranice českého království svědčí tzv. spanilé jízdy, které však nejen šířily *manifesty* (= programy husitů), ale často se zvrhly v loupeže a znásilňování. Nutno dodat, že za hranicemi zůstalo husitství bez většího ohlasu.

Vavřinec z Březové

Husitská kronika

zachycuje události z let 1414-1422

Budyšínský rukopis

je sborník husitských skladeb. Tři nejznámější skladby rukopisu jsou *Žaloba Koruny české*, *Porok Koruny české* (obě skladby se s rozhořčením obracejí proti císaři Zikmundovi a proti českým pánům, kteří jej r.1420 zvolili za krále, přestože nebyl uznán měšťany ani lidem) a *Hádání Prahy s Kutnou Horou* (líčí alegoricky spor mezi husitskou Prahou a katolickou Kutnou Horou před Kristovým soudním dvorem. Praha je zde reprezentována postavou krásné ženy, kdežto Kutná Hora je logicky představena v podobě nevzhledné ženy. Závěrečné slovo má ve sporu samotný Kristus, který pochvalně hodnotí počínání Prahy).

Rovněž katolická strana nezůstala husitské nic dlužna. Byly skládány písně i satirické a parodické skladby, které útočily na husity. Již zmíněné *Hádání Prahy s Kutnou Horou* má svůj katolický protějšek ve skladbě

Václav, Havel a Tábor.

Petr Chelčický

reprezentuje dobu doznívání husitství. Jeho dílo a myšlenky našly odezvu nejen u nás, ale i daleko v cizině (např. ruský spisovatel Lev Nikolajevič Tolstoj se k Chelčickému hrdě hlásil). Ve svých traktátech reagoval na aktuální problémy doby. Seznámil se s narůstajícím husitským hnutím, ale zásadně odmítal možnost využít násilí pro uskutečnění jakýchkoliv ideálů. Držel se biblické zásady lásky a neodporování zlu násilím.

O boji duchovním

V tomto traktátu dává Chelčický jasně najevo svůj názor na nepřipustnost jakéhokoliv ozbrojeného boje. Respektuje pouze boj duchovní. Ostře odsuzuje všechny „zabijáče“ včetně husitů.

O trojím lidu

traktát odsuzující dělení společnosti na tři stavy (panský, duchovní a robotný), žádá rovnost všech lidí.

Postila

odsuzuje hromadění majetku, svatokupectví a slepou víru ve vše, co řekne papež.

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Sieť viery pravé

je nejrozsáhlejší a myšlenkově nejpropracovanější dílo Petra Chelčického. Podrobuje v něm kritice soudobou společnost i církev. Onu síť chápeme symbolicky: je to pravá křesťanská víra. Její protržení způsobují dvě hrozné velryby. A to jsou papež a císař.

Svým učením se Petr Chelčický zasloužil o vytvoření nové církve – jednoty bratrské. Byla založena v odlehlé horské vsi Kunvaldu pod Orlickými horami kolem roku 1457, a to zcela na myšlenkách Petra Chelčického (všichni lidé jsou si rovni – oslovovali se bratře a sestro; zabývali se manuální prací – odmítali vzdělání; odmítali násilí jako prostředek k dosažení vyšších ideálů).

V době husitských válek byly Čechy v jakési izolaci. Papež české království prohlásil za zemi kacířů a za kacíře označil i českého krále Jiřího z Poděbrad. Diplomatická aktivita tohoto husitského krále prolomila izolaci Čech. A protože se obnovily styky s ostatní Evropou, vzniká původní český cestopis. Nejpoutavějším cestopisem té doby byl

Deník Václava Šaška z Bířkova,

který jako panoš prošel v královské diplomatické družině v letech 1465-67 země západní Evropy. Text cestopisu se stal později podkladem A. Jiráskovi pro knihu *Z Čech až na konec světa*.

Husitstvím je dovršen proces laicizace a demokratizace literatury (= zesvětštění, odstranění vlivu církve; literatura je psána nejen duchovními a nejen pro duchovní. Je psána nejen vzdělaným kněžstvem, ale i laiky, a to různého společenského postavení, a je směřována laikům).

Husitství se stalo inspirací pro mnohé autory. K nejproslulejším patří již zmíněný **Alois Jirásek** (*Jan Hus, Jan Žižka, Mezi proudy, Proti všem, Bratrstvo*), **Svatopluk Čech** (*Nový epochální výlet pana Broučka, tentokrát do XV.století* = tzv. *broučkáda*), **Josef Kajetán Tyl** (*Dekret kutnohorský, Jan Hus*).